

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 21 Nisan/April 2020 s. 1-14.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut316>
Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 09.12.2019
|| Kabul Tarihi: 24.01.2020

Klâsik Türk Edebiyatında Maktel Türü ve Nevrûz B. İsâ'nın Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ Adlı Eseri¹

Maktel Genre in Classical Turkish Literature and Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ Of Nevrûz B. İsa

Yahya YÜKSEL*

Öz

Bu çalışmada klasik Türk edebiyatında yazılan maktel türü eserler ve bunlardan biri olup 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında yaşamış Nevrûz b. İsâ'ya ait Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ adlı mesnevi tanıtılmıştır. Öncelikle klasik Türk edebiyatında yüzyıllara göre kaleme alınan maktel türü eserlerin önemlileri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Nevrûz b. İsâ'nın hayatı, ismi, mahlası ve kütüphanelerde tespit edilebilen eserlerine değinilmiştir. Sonra aldığı eğitim, bağlı olduğu inanç sistemi ve son olarak ise eserin yazılış tarihi, vezni, kafiyesi, redifi, dil özellikleri ve içeriğinden bahsedilmiştir. Yine bu bölümde yazarın olayı anlatırken yaptığı rivayetlerin hangi eserlerden hareketle dile getirildiğine de değinilmiştir. Maktel türünde genel bir durum olan Hz. Hüseyin'in hayatının efsanevi ve menkıbevi şekilde anlatılması, Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ adlı eserin de bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Maktel, Nevrûz b. İsâ, Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ, mesnevi.

Abstract

In this study, maktel genre works written in classical Turkish literature and one of these works and lived in the late 18th and early 19th century Nevrûz b. Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ's mathnawi belonging to İsâ was introduced. Firstly, information was given about the important works of maktel genre written in classical Turkish literature according to centuries, and then Nevrûz b. İsâ His life, name, pseudonym and works that can be determined in libraries are mentioned. Then the religious-worldly education he received, the belief system

¹ Bu makale, "Nevrûz b. İsâ'nın Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ'sı" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Dr. Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı Piraziz Anadolu Lisesi, Giresun-Türkiye.

Elmek: sara_yahya@hotmail.com

ORCID: 0000000247140145

to which he was attached, and finally the date of writing, meter, rhyme, redifi, language characteristics and content were mentioned. Again, in this section, the narratives that the author made while describing the event are mentioned from which works are expressed. Maktel is a general situation in the genre Hz. The narrative of Hüseyin's life in a legendary and menkıbevi way is also a feature of Manzûme-i Kissa-i Kerbelâ.

Keywords: Maktel, Nevruz b. İsa, Manzûme-i Kissa-i Kerbelâ, Mathnawi.

Giriş

İslâm tarihi açısından etkileri günümüzde de devam eden ve Müslümanlar arasında dini veya siyasi bazı olumsuzluklar doğuran Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi hadisesi, öncelikle Arap ve İran edebiyatında kendine yer bulmuş daha sonra Müslümanlığın kabul edilmesiyle birlikte Türk şairler tarafından da 14. yüzyıldan itibaren işlenen bir konu olmuştur. Hz. Hüseyin ve yakınlarının Kerbelâ'da öldürülmesini anlatan ve *Maktel* ya da *Maktel-i Hüseyin* adıyla anılan bu türe ait eserler 20. yüzyıla kadar divan şairleri tarafından da verilmiştir. Arap edebiyatında yazılan maktelerde ilk başlarda tarihi-biyografik özellikler ön plandayken zamanla yine tarihi olaya bağlı kalınarak hem olayın akışına hem de Hz Hüseyin'in şahsına olağanüstü özellikler atfedilmiştir. Böylece gerçek bir olay efsanevi bir özelliğe, gerçek bir kişi olan Hz. Hüseyin ise menkıbevi bir hüviyete büründürülmüştür. Divan edebiyatında yazılan maktelerde de bu özellikler görülmektedir. Bahsedilen özelliklere sahip maktel türü eserlerden biri de 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında yaşamış Adanalı bir şair olan Nevruz b. İsa'ya ait *Manzume-i Kissa-i Kerbelâ* adlı eserdir.

Mersiye; Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında özellikle ölenin veya kaybedilen değerlerin ardından onu öven ve kaybının üzüntüsünü terennüm eden şiirlerin genel adıdır (Toprak, 2004: 215). Bütün eski kültürlerde yaygın olan mersiye geleneği Müslüman olmadan önce ve olduktan sonra Türklerin halk ve âşık edebiyatında "yuğ, ağıt, sâgu, şivan" gibi adlarla devam etmiş; klasik edebiyatta ise mersiye adını almıştır. Mersiye konulu şiirler içerisinde de Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi hâdisesi çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bu olay İslâm toplumunda büyük bir üzüntüyle karşılanmış, bu durum edebiyatta da hak ettiği ilgi ve değeri bulmuştur. Özellikle Bektâşî ve Câferî şairler tarafından bu konu sıklıkla işlenmiştir.

Bu türe ayrıca "Kissa-i Kerbelâ" ya da "Maktel" de denilmektedir. Hz. Hüseyin'in 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) de Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın askerleri tarafından Kerbelâ'da şehid edilmesi, klâsik Türk edebiyatında "Maktel-i Hüseyin" türlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. "Maktel-i Hüseyin"ler gazel, mesnevî, terkîb-i bend, tercî-i bend tarzında kaleme alınmışlardır (İsen vd., 2006: 254-284; İsen, 2004:218).

Sözlükte "öldürmek" anlamındaki *katl* kökünden türeyen maktel "birinin öldürüldüğü yer veya öldürülme zamanı; vahşice öldürme; ölümlere sebep olan büyük savaş" demektir. Kelime, Câhiliye devrindeki öldürmelerden söz eden şiirlerde *katl* karşılığında kullanılmakla beraber tarihî-edebî terim anlamını İslâmî dönemde kazanmıştır. Hz. Peygamber döneminden itibaren İslâmiyet'le ilgili mücadeleler, hilâfet meselesinden kaynaklanan öldürmeler ahbâr, tarih, ensâb kitaplarında genellikle maktel kelimesiyle karşılanmış ve ayrı bölümler halinde kaleme alınmıştır. Zamanla ölümlerin sayısı ve önemi arttıkça "maktel" veya "makâtil" başlığı altında tarihî-edebî nitelikli müstakil eserler yazılmıştır. Maktelerin öldürmeleri konu edinen diğer eserlerden farkı, bu metinlerde yalnız katil olayının ele alınması ve söz konusu hadiselerin etraflı şekilde

anlatılmasıdır. Daha çok Şîî müellifleri tarafından kaleme alınmakla birlikte peygamber ailesine duyulan muhabbet sebebiyle diğer Müslümanların yazdığı maktel sayısı da az değildir (Güngör, 2003: 456-457).

Edebiyatımızda en eski maktel, Kastamonulu Şâzî'nin *Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin* başlıklı ve 763'te (1361-62) tamamlanan, mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan eserdir. Yine bu yüzyılda Yûsuf-ı Meddâh tarafından yazılan *Maktel-i Hüseyin* adlı eser de vardır. 15. yüzyılda Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 1453) *Muhammediye* adlı eserinde yer alan mersiye de bu türe örnektir. 15. yüzyıldaki diğer bir örnek ise Sinan Paşa'nın (ö. 1486) *Tazarrûname* adlı eserinde yer alır (Çağlayan, 1997: 37; Eren, 2017: 5; Güngör, 2003: 456).

16. yüzyılda Hayretî'nin "Der-Medh-i İmâm-ı Sa'îd A'nî Hüseyin-i Şehîd" başlığını taşıyan bir mersiyesi mevcuttur. Yine bu yüzyılda Fuzûlî'nin "Mersiye-i İmâm Hüseyin Radiyallâhu 'Anh" adlı mersiyesi önemli eserler arasındadır. Yüzyılın diğer Kerbelâ mersiyelerini ise Ubeydî, Şemsi Paşa, Virânî ve Sâfî yazmıştır (Tatçı, 1998: 60).

17. yüzyılda Kerbelâ mersiyesi yazan şairlerin sayısında bir miktar artış görülür. Bu şairler: Seyyid Seyfullah İbn-i Nizâmeddin, Gelibolulu Ali, Bağdatlı Rûhî, Kafzâde Fâizî, Arşî, Sabri Mehmet Şerif, Fehim-i Kadîm, Sabûhî Şeyh Ahmed Dede, Ferîdun, Cem'î, Nâilî, Neşâtî ve Fasih Ahmed Dede'dir.

18. yüzyılda Kerbelâ mersiyesi yazan şairler: Birrî Mehmed Dede, Edirneli Kâmî Efendi, Yahyâ Nazîm, Bursalı Belîğ, Sezâyi-i Gülşenî, Cemâlî, Nevres-i Cedîd, Behiştî, Sükûtî, Tahir, Zühdi Abdülmecid ve Hâşim Efendidir.

19. yüzyıla gelindiğinde hem Kerbelâ mersiyesi yazan şair sayısında hem de bunların yazdıkları şiir sayısında büyük bir artış görülür. Bu dönemdeki başlıca şairler ise şunlardır: Neşet Efendi, Zekâyî Dede, Selâmî, Ref'î-i Kâlâyî, Keçizâde İzzet, Müştak Baba, Mehmet Şâkir Efendi, Mehmet Emin İffet, Muharrem Efendi, Şeref Hanım, Zahmî, Kâmî-i Âmidî, İydî Hacı Mehmed, Senih, Lebib, Tûrabî, Leskofçalı Gâlib, Ziyâ Paşa, Yenişehirli Avnî, Ceyhunî, Kâzım Paşa, Mebni, Hocazâde Ahmed Kâmil, Kemterî, Âdile Sultan, Hakkı Beğ, Kâzım İbrahim Çelebi, Edhem, Osman Şemsi, Molla Murad, Gedaî, İbret, Dürrî, Şirzad, Caferi, İzzetî, Zihnî-i Kilisi, Nazif, Necmî, Leylâ Hanım, Haydar el Keyalî E'r-rufaî, Kemâleddin Muhammed Kemâhî, Figânî, Mustafa Eşref Paşa (Çağlayan, 1997: 37-38).

Görüldüğü gibi 16, 17 ve 18. yüzyıllarda Kerbelâ mersiyelerinin sayıları aratarak devam eder. 19. yüzyılda ise bu mersiyelerin sayısında beklenmedik bir artış görülür. Mersiye yazma geleneği 1930'lu yıllara kadar devam etse de 1940'lardan sonra hızını kaybeder (Çakır, 2012: 709).

1. Nevrûz b. İsâ'nın Hayatı, İsmi ve Mahlası

Nevrûz b. İsâ'nın hayatıyla ilgili olarak, tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde herhangi bir bilgi yoktur. Ancak elimizdeki eserde² yer alan bazı beyitler, şair hakkında sınırlı da olsa bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

² Manzume-i Kissa-i Kerbelâ adlı eserden alınan örnek beyitler için şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Yahya Yüksel (2012). Nevrûz b. İsâ'nın Manzûme-i Kissa-i Kerbelâ'sı, 70a-139b. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi. Nihal Ceylan (2012). Nevrûz b. İsâ'nın Manzûme-i Kissa-i Kerbelâ'sı, 1a-69b. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.

(Not: Beyitlerin sonundaki numaralar, ilgili eserlerdeki varak ve beyit numaralarını göstermektedir.)

Şair, eserde zaman zaman kendisiyle ilgili bilgiler vermektedir. Şairin doğum yeri ve tarihi aşağıdaki beyitte yer almaktadır. Beyitlerde ifade edildiğine göre şair, H. 1206 (M. 1792) yılında Adana'da doğmuştur. Doğum yeri olan Adana aynı zamanda şairin memleketidir. Yine ikinci beyitten hareketle bir süre Malatya'da yaşadığını da görmekteyiz:

*Biñ iki yüz altıda toğmuşam men anadan
Biñ iki yüz otuz bir senede oldum şâbî*
(44-A/ 7)

*Aşlım şorarlara ise Adana şehrim
Gelip qarîb düşdim saña ey Malatya*
(4-B/ 15)

Şair, zaman zaman *Nevruz*, *Nevruz Sırâc*, *Velî*, *Tekellümcioğlu*, *Nevruz Halîmî*, *Halîmî* gibi ifadeler kullanmaktadır. Mahlasının *Tekellümcioğlu* ve isminin de *Velî* olduğunu dile getirir:

*Nevruzam mahlaşım Tekellümcioğlu 'aşk elinde çekerim gülû
Lâ muhâl çözülmaz muhkem bağı kavîdür bendimüz ikrâr-ı 'Alîdür*
(123-A/15)

*Ben bî-çâre Tekellümcioğlu Nevruzum Nevruz
İsmim Velîdir hamdu'llâh lîsân-ı ehl-i dilim*
(65-A/ 15)

Eserde *Halîmî* mahlasının olduğu 8 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerin *Nevruz* üzerinde etkisi olan başka bir şaire ait olduğu düşünülebileceği gibi, *Nevruz Halîmî* mahlasının geçtiği bir gazelden hareketle *Halîmî'nin* şairin başka bir mahlası olabileceği de söylenebilir:

*Yarın anlar ile haşır it yâ Rab bizi
Ey Nevruz Halîmî Şâh-bâ-yı müctebâ Şâh Hüseyin*
(41-A/6)

*Ey Halîmî cân-ı dilden Muşafânîñ ümmeti
Yâre olur yâr ile peykâna olmaz âşinâ*
(55-B/5)

2. Eserleri

Nevruz b. İsâ'nın incelediğimiz eserinin adı *Manzume-i Kıssa-i Kerbelâ*'dır. *Kıssa-i Kerbelâ'nın* tespit ettiğimiz tek nüshası Milli Kütüphanede 06 Hk 5044/1 numaralı bölümde bulunan 137 varaktan oluşan yazmadır. Eser, temel itibarıyla mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Ancak bazı bölümlerde kaside nazım biçimi kullanılmıştır. Kasidelerde de şâir, umumiyetle 12 imam hakkında bilgiler verip onlara duyduğu hürmeti dile getirmektedir. Şâirin, zaman zaman da konuya uygun olan gazelleri ve murabaları da araya sıkıştırdığı görülür. Şâirin ayrıca Milli Kütüphane 06 Hk 5044/3 arşiv numarası ile kayıtlı *Velâyet-nâme-i İbrâhîm Edhem* ve yine Milli Kütüphanede 06 Hk 5044/2 arşiv numarası ile kayıtlı *Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf İle Züleyhâ* adlı eserleri mevcuttur.

3. Aldığı Eğitim

Şairin eserindeki bazı beyitlerden hareketle almış olduğu eğitim hakkında bilgi sahibi olmaktayız. *Nevruz*, Allah'ın doğuştan ona verdiği bir lütufla ve çalışarak tahsil

ettiği *ilm-i nücûm'* dan bahseder. Bu beyitlerden hareketle onun yıldız ilmi de denilen *ilm-i nücûm* da usta olduğunu öğreniyoruz. Ayrıca kum üzerine bazı şekiller çizilerek gaipten haber vermek için fal bakmak anlamına gelen (Pala,2000: 329) *remil* ilmiyle de uğraşmıştır:

İrişdi dâd-ı Hâkdan baña bu ni'met
Hamdu'llâh çalışub bu 'ilmi eyledim taşşıl
(97-A/18)

Her ma'rifetde mâhirem ey şehâ
'İlm-i nücûm'da mâhirem mende tevekkül *remîl*
(97-A/19)

Eserde karşımıza çıkan diğer beyitlerden ise şairin ömrünü bir tekkede hizmet ve bir pîre intisâb ederek Adana'dan uzakta ve sıla hasretiyle geçirdiği anlaşılmaktadır:

Ayrık diyârımdan ırak düşmüşem
Gözüm önünde hayâl olubdur şıla
(4-B/ 17)

Gelip bir tekkeye eyledim hizmet
Dilerim ammâ kim zây(i) olmaya ihtiyâcız du'â
(4-B/ 19)

Gelel ey Seyyîd Nevrûz niyâz-ı secde-i pîre
Na'ra-i ehl-i diliz ma'rifetde kemâletim var
(88-A/25)

Adana'dan uzakta yaşadığı yerin garip düştüğü gurbet bir yer olarak nitelendirdiği Malatya olma ihtimali kuvvetlidir:

Aşlım şorarlara ise Adana şehrim
Gelip karîb düşdim saña ey Malatya
(4-B/ 15)

Bir tekkeye intisâb ettiğini yukarıdaki beyitte belirttiğimiz Nevrûz b. İsâ, bu beyitte ise tasavvuf ehlinin mânevî yolculuğu sırasında geçmesi gereken dört aşamayı ifade eden "şeriat, tarikat, mârifet, hakikat" adlı dört kapıdan bahsetmekte (Uludağ, 2012: 110) ve bu kapıların anahtarının kendisinde olduğunu söyleyerek Allah yolunda bazı mânevî mertebeleri geçtiğini dile getirmektedir. Buradan hareketle mutasavvıf bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca o, bir hâfızdır:

Şerî'at tarîkat hakîkat ma'rifet bâbîñ
Miftâhı bizdedir yüz on dört sûre ezberim hatm-i Kur'âna geldim
(99-A/24)

4. Bağlı Olduğu İnanç Sistemi

Nevrûz, eser boyunca sık sık ehl-i beyt sevgisini, Alevî-Bektâşî kültürünü, bu geleneğe olan hürmetini ve bağlılığını dile getiren samimi ifadeler kullanmaktadır. Birçok yerde de Câferî mezhebine bağlı bir şâir olduğunu açıkça ortaya koymaktadır:

Ey gönül her ilm-i ma'rifete mâhir ola gör
Ca'ferî mezhebimiz çekdigimiz gürûh-ı Nâci bayrağıdır bayrağı
(66-B/ 5)

Kara taşta nazar itdi eridi heybetiyle
Yaratdı cânsız dîvâr *Hâcî Bektâş Velîyyu'llâh*
(40-B/ 11)

Gelel Seyyid Nevruz *Dede Ğarkın* mürşidüm
Ol qadr-i evc-i *Sultân Nu'mân* evliyâdan meded

(29-A/ 7)

Ayrıca şâir, Câferî inancına göre çok önemli olan on iki imamdan³ sıklıkla bahseder. Aşağıdaki beyitlerde on iki imamın bazılarının isimleri görülmektedir:

'*Alî Şâh-ı velâyetdir* gel kerâmetin bahrını bil
'Alidir ma' dâni dürr-i hidâyet bize hoş vişâl

(49-B/8)

Şâh Hasan hıllı *Rızânunî* kemteriyim yolında
Şâh Hüseyin görünürdü çeşiminde hayâl

(49-B/10)

Zeynel-'Abâ İmâm Bâkır Ca'fer (ii) Kâzım Rızâ
Takî Nakî 'Asgarî qalbimde mihmânetim var

(87-B/4)

Şah Muhammed Mehdi çeşârda ma'sûm-ı pâk
Pîrim *Sultân Nu'mân* baña emânetim var

(87-B/5)

Ebu'l-Vefâ; soyu on iki imamdan İmam Zeynelabidin'e dayanan, 11. Yüzyılda yaşamış, vefatından sonra adına nispetle Vefâiyye olarak anılan tarîkatin kurucusu olan bir şeyhtir. Irak ve Suriye'de oldukça yaygın olan bu tarîkatin Anadolu'nun kırsal kesimindeki aşiret ve boylar arasında yayılmasında büyük pay sahibi olan (Şahin, 2014: 6) Dede Ğarkın da şair tarafından eserde sıklıkla bahsedilen ve pîr olarak kabul edilen bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır:

Ma'sûm-ı pâk 'âl-i 'abâ Dede Ğarkın pirimiz
Şefî'-i kân *Sultân Nu'mân*um şafâ geldiñ merhabâ

(94-A/13)

Bektâşî çevrelerinde büyük öneme sahip olan ve saygı gören Dede Ğarkın'ın asıl ismi Numân'dır (Şahin, 2014: 6). Beyitlerde bu ismiyle de anılmaktadır:

Gürûh-ı nâci zümresiyiz İmâm Ca'fer mezhebimiz
Şırağ üstünden geçmeye *Sultân Nu'mân* gibi berâtım var

(88-A/28)

Hız. Peygamber'in soyundan gelen, Hız. Hüseyin'in torunları olup Hız. Peygamber'in soyunu devam ettirenlere Seyyîd denilmektedir ki Nevruz b. İsa aynı zamanda bir Seyyîd'dir:

Gelel ey *Seyyîd Nevruz* o taddan bulasın necât
Muhammed Muştâfânun rûhına vir biñ şalâvât

(19-A/490)

³ Bu imamlar sırasıyla şunlardır: Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/661), Hasan b. Ali (ö. 49/669), Hüseyin b. Ali (ö. 61/680), Ali Zeynelâbidin (ö. 94/713), Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733), Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Mûsâ el-Kâzım (ö. 183/799), Ali er-Rızâ (ö. 203/818), Muhammed et-Takî el-Cevâd (ö. 220/835), Ali en-Nakî el-Hâdi (ö. 254/868), Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874), Muhammed el-Mehdi el-Muntazar (el-Kâim, el-Hüccce; doğumu, 15 Şâban 255/29 Temmuz 869) (Fığlalı, 2001: 143).

Allah'a olan imânını ve Hz. Peygambere olan sevgisini de sıklıkla dile getirmektedir:

Haqqı haq bilürüz Haq Resûlidir Muhammed
'Alîyy'ül-Murtaẓâ gibi destimde damânetim var
 (87-B/2)

Muhammed Muştafâ hürmetine buldum rifati
Haydar-ı şâh-ı merdânım şafâ geldiñ merhabâ
 (93-B/8)

Kadınlar topluluğunun en temizi olarak nitelendirdiği Hz. Peygamberin eşi Hz. Hatice ve kızı Hz. Fatıma da bu sevgiden nasibini almaktadır. Hz. Hatice ve Hz. Fatıma kadınların en seçkini ve övünç kaynağıdır:

Nisâlar güzîni Hadîce-i Kübrâ Fâtımatü'z-Zehrâ
Gürûh-ı nisâ hâşımın şefî'i pür-kemâl
 (49-B/9)

Hadîce-i Kübrâ Fâtımatü'z-Zehrâ muqaddemâ fahru'n-nîsâ
Şâh Hâsanın şâh Hüseyinîñ rûhuna rahmetim var
 (87-B/3)

5. Eserin Yazılış Tarihi ve Yazılma Sebebi

Nevrûz b. İsâ, eserin yazılış tarihiyle ilgili eserinin iki yerinde bilgi vermektedir. Aşağıdaki beyitlerden hareketle kitabın H. 1231 yılı ve zilhicce ayının 8. gününde (M. 30 Ekim 1816) yazıldığını öğreniyoruz:

Biñ iki yüz otuz birde bu kitâb oldu bünyâd
Nazma geldi güciyle oldu irşâd
 (48-A/ 1)

Zilhiccenin sekiz gününde bu kitabı
Getürüp nazma bindirdim ey nâbî
 (137-A/ 3280)

Şâirin, h. 1206' da (M. 1792) doğduğunu söylediği dikkate alındığında genç yaşta böyle bir eseri yazdığı görülmektedir:

Biñ iki yüz altıda toğmuşam men anadan
Biñ iki yüz otuz bir senede oldum şâbî
 (44-A/ 7)

Şâir *Manzume-i Kıssa-i Kerbelâ'nın* yazılış sebebini eserdeki *Beyt-i Kaşîde Baħr-ı Tavîl* başlıklı bir kasidede belirtmektedir. Bir dost meclisinde İmâm Hüseyin'in hikayesini anlatan güzel bir hikaye nazma getirmek isteğiyle bu eseri yazdığını ifade eden şair, kimsenin kendisinden şüphe etmemesini, bu işi Allah'ın yardımıyla başaracağını söyler:

Didim bir neşr ile okunur bir hikâye
 Getirem nazma olur hûb kışşa zibâ
 İmâm Hüseyin kitabı vardır ammâ
 Nazma gelmez gümân etme sen aşlâ
 Dedim 'inâyetu'llah ile men anı
 Nazma getirem hidâyet iderse Mevlâ

(4-A/ 2-3-4-5)

Bunun üzerine dostları tarafından kendisine bu kitabı yazmanın güzel ancak zor olacağını hatırlatılır. Sonra şair, manevi bir işaret almak için istihareye yatar, bir rüya görür ve rüyasını tabir edip anlatır.

Dediler getirebilirsen hoşdur
Ammâ gelmesi zordur bilmem illâ

Başlayıp o gece istihâre(ye) yattım
Vâkı'am ta'bûr itdim göründü bir rü'yâ
(4-A/ 5-6)

Rüyasında bir pîr kendisine görünür. Bu kişinin elinde bir tabak ve tabağın içinde kendisine Allah'ın lütfu olarak verilen keskin bir kalem vardır. Bu şiirleri yazma yeteneği ve şairlik kabiliyeti kendisine Allah'ın izniyle ve manevi bir işaretle verilmiştir:

Hemendem bir pîr çıkageldi yanıma
Selâm verip eyledi merhabâ

(4-A/ 7)

Bir tabak dutar elinde gördüm hem
Hâme-yi zû'l-Celâli yanınca kılmış berrân

Didim yâ pîr bu hâmeniñ aşlı ne
Dedi saña yâdigârım bu şu'arâ
(4-B/ 8-9)

Sonra uykusundan uyanır. Allah'a, kendisine verdiği bu yetenek ve yazma izninden dolayı şükreder:

Ba'de uyğudan bîdâr olup uyandım
Hudâya kıldım hamd ile çok şenâ
(4-B/ 12)

6. Eserin Kafiyesi, Redifi, Dil ve İmla Özellikleri

Klasik Türk şiirinde kafiye Arap harflerinin yazılışına dikkat ederek yapıldığı için göz için kafiye anlayışı hakimdir. Buna göre kafiyenin gerçekleştiği ilk harfe revî denir. Bu, kafiye iki kelime arasında birbirine benzeyen ilk harftir. Reviden önceki harflerin aynı olup olmamasına göre ise kafiye kafiye-yi mücerrede ve kafiye-yi mürekkebe olarak ikiye ayrılır (Kaçar, 2016: 38-39). Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ kâfiye yönünden incelendiğinde redif ve ekler çıkarıldıktan sonra reviden önce harflerin tekrar etmesi esasına dayanan kafiye-yi mürekkebenin sık kullanıldığını görmekteyiz:

Aşhablar gelib Ebû Süfyâna işâret
Oğluñ geliyor saña olsun beşâret
(3-A/ 49)

Şair bazı beyitler de kâfiye hataları yapmıştır:

Ebû Hasan Turâbî diyüp ad
Kodılar hâşâ kendilerine nekbet berbet
(35-B/ 905)

Aşağıdaki beyitte de cihed kelimesi kâfiye uymadığı için cihet şeklinde yazılmıştır:

Bunda gelsün çün aña idelim biz *bî'at*
Kûfe halkı *bî'at* ider yek dil ve yek *cihet*
(36-A/ 935)

Şair bazı beyitlerde ikva adı verilen ve kafiye sağlayan harften önceki harfin ünlü sesinin farklı olmasından kaynaklanan (Kaçar, 2016: 41) kafiye kusurunu yapar:

Binip aña hemân yola revân oldılar
Aşşam oldu oğlu şulu bir yere geldiler
(42-B/ 1060)

Çâresi budur 'asker göndürüp yolun kesmeli
Yağma idip bârigâhın basmalı
(44-B/ 1097)

Bazı beyitlerde ise kâfiye kullanmadan sadece redifle ahengi sağlamıştır. Redifleri daha çok Türkçe ekler ve yardımcı fiillerle yapmıştır:

'Osmanîñ kavmi anı *işitdiler*
Segirdip bir dem mescide *indiler*
(12-B/ 315)

Eyitdi yâ 'ammi senden dilerim ki geri *dönesin*
Dönüp Mekketü'llâh şehrine *varasın*
(42-B/ 1063)

Ve'l-hâşılı 'Osmanî defn *itdiler*
Diñle ol kavme şoñra *ne itdiler*
(12-B/ 320)

Nevrûz b. İsâ'nın *Manzume-i Kerbelâ'*sında, kelimelerin imlasında çok fazla tutarsızlık söz konusudur. Öyle ki, bir kelimenin farklı beyitlerde farklı yazımlarıyla karşılaşmamız mümkündür. Eserin müellif hattı olup olmadığı kesinlik arz etmediği için, bu imla hatalarının acemi bir müstensihthen kaynaklanma ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gerektiği kanısındayız. Eserde göze çarpan belirgin yazım farklılıkları aşağıdaki örnek beyitlerde gösterilmiştir.

Tedbîr kelimesi bazı beyitlerde tetbîr olarak karşımıza çıkmaktadır:

Didiler Mu'âviye için yâ pîr
Bir hâl vâki' oldu nedir *tetbîr*
(3-B/ 73)

Ko bu *tedbir(i)* bir nazar kıl imdi sen
Taqdîri *tedbîr* bozar inan
(3-B/86)

Hîle kelimesi ise bazen hile bazen de hille şeklinde yazılmıştır:

Dedi hey vâh *hilem* oldu âşikâre
Ne cevâb virem diyüp düşdü efkâra
(12-A/ 300)

Zârilık kılup toprak şavırır başına
Ne *hille* düzdü baş şu la'îniñ işine

(12-A/ 311)

Kelimelerin imlasında, zaman zaman halk dilindeki söyleyişlerin kullanıldığı görülür. Farsça olan *bâğçe* kelimesinin, halk Türkçesine uygun bir şekilde *bağca* halinde, kelimenin asıl imlâsından ziyade halk dilindeki telaffuzuna uygun bir şekilde yazıldığı görülür:

Hurma *bağcalarına* geldiler bir hoş
Ağarşu üstünde itdiler cünbüş

(3-A/ 54)

Şâir, çoğu zaman atıf vavlarını (و) kullanmamıştır.

Üç sene çok mâl tahşîl itdi
Şâd (ü) hürrem olup Medîneye yetdi

(3-A/ 48)

İslâma geçdi mülk-i Şâm
Emre muṭî' oldu haş (u) 'âm

(6-A/ 128)

Yüzüm kırasın yüzüme vurma
'Afv it cürmim kıl luṭf (u) ihsân

(7-A/ 15)

Eserde, Eski Anadolu Türkçesine ait bazı sözcüklere de yer verilmiştir.

Resûlüñ ayağına düşüp ağladı
Gögünüp özi cigerin dağladı

(8-A/ 172)

Kamu 'asker-i melâ'inler şaşdılar
Beliñledi beşikde oğlan uşâk

(15-B/ 7)

İkrârına kâim olup merd ol
Târiḥ-i Ca'ferdir bize yol *yolaḳ*

(16-A/ 21)

Kaçdı gitdi ammâ bulamadı yol
Kapuyı *yavı kıldı* ol fuzûl

(23-A/ 558)

Cevâb virmeyip elini kılıca urdı
Ol mel'ûn daḥi kılıc çekip *yügürdi*

(53-A/ 1269)

Zinhâr komañ Müslim şu içerse şimdi
Dincelip kamuñuzu kırar komañ imdi

(54-B/ 1325)

Eserde geçen *söyleyevüz*, *şayavuz* (25-B/ 632); *kalavuz*, *görevüz* (52-A/ 1241) kelimelerinde Eski Anadolu Türkçesinde sıkça rastlanan birinci çoğul şahıs eki -avuz/-evüz karşımıza çıkmaktadır. Ekin olumsuz haline ise eserde yer verilmemiştir.

Yine Eski Anadolu Türkçesinin önemli bir kalıntısı olan -ayın/-eyin eki ise eserde sadece bir yerde, *ideyin* (12-B/ 333) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinin birçok metninde görülen -ra/ -re yön gösterme eki Manzume-i Kissa-i Kerbelâ'da kullanılmıştır. Hatta bu ek metinde hem yön gösterme

özelliğini korumuş *taşra* (47-A/ 1148), hem de zarf özelliğini yitirerek bir isim gibi *taşradan* (57-A/ 1391) şeklinde kullanılmıştır.

Gelicek (60-B/ 1482), *bilicek* (45-A/ 1111), *işidicek* (59-B/ 1451), *varıcağ* (41-B/ 1042), *ağlayıcağ* (42-B/ 1066) sözcüklerinde görülen Eski Anadolu Türkçesinin -ıcağ/ -icek eki, günümüzde kullanılan --ınca/ -ince/ -unca/ -ünce zarf-fiil ekinden farksızdır.

Eski Anadolu Türkçesine ait diğer sözcükler: Benzetme edatı *tegi* (20-A/ 21), zaman zarfı *imdi* (36-A/ 923), azlık-çokluk zarfı *key* ve *katı* (51-A/ 1224), edat olarak kullanılan *özge* (3-B/ 75), belgisiz zamir *kimesne* (27-B/ 674), soru zamiri *kankımuşın* (29-B/ 717), işaret zamiri *buları* (55-B/ 1350).

Eserde Azerbaycan Türkçesine ait sözcükler de dikkati çekmektedir. *Eyleyiserdir* (52-B/ 1259), *olusardur* (3-A/ 57), *yağşi* (21-A/ 518), *men* (4-B/ 13) ifadeleri Azerbaycan Türkçesinde sıkça görülen kullanımlardır.

7. Eserin İçeriği

Eser, Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi hadisesiyle başlar. Daha sonra Mekke'nin fethedilmesi, Kabe'nin putlardan temizlenmesi, Ebu Süfyan Hz. Peygambere gelip daha şer işlerle uğraşmayacağını ve onun hizmetinde olduğunu belirtmesi, Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye'nin evlenmek zorunda kalması, Muaviye'nin oğlu Yezid'in doğması ve Muaviye'nin Şam valiliğine atanması ile devam eder. Hz. Peygamber'in vefatı, ondan sonra gelen dört halife dönemi sırasıyla anlatılır. Dört halife döneminde, özellikle Hz. Osman zamanından sonra ortaya çıkan bazı siyasi hadiselerden bahsedilir. İslam dünyasında bazı ayrılıklar; Mervan, Muaviye ve Yezid ile Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin arasındaki mücadelelerden bahsedilir. Anlatım; Hz. Ali'nin vefatından sonra Hz. Hasan'ın halifelik tacını giymesi, Yezit'in Hz. Hasan'ı eşi vasıtasıyla zehirletmesi, Hz. Hüseyin'in Kûfe'den Mekke'ye hicret etmesi, Kûfe halkının Hz. Hüseyin'e biat edeceğine dair mektup göndermesi ve Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmek için yola çıkması ile devam eder. Hz. Hüseyin'in yolunun Kербela'da Yezit'in adamı Ömer Nahs tarafından kesilmesi ve ardından Kербelâ'da yaşananlar tarih sırasına göre ayrıntılı ve acıklı bir şekilde anlatılır. Bu anlatımlar esnasında eserin içerisine yer yer Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile ilgili menkıbevi hikayeler serpiştirilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, Hz. Hatice Hz. Fatma, İmam Cafer, on iki imam ve Dede Garkın hakkında da onlara duyulan sevgiyi ifade eden bölümler vardır. Eserin son bölümlerinde ise Hz. Hüseyin'in kesilen başının ve ailesinin Şam'a getirilmesi ve kaynağın belirtilmediği bir rivayet anlatılır. Bu rivayete göre Baba-yı Amir, Kербela davasında Muhammed Hanifi'yi Şam dağlarından bir mağaraya gizler. Kербela davasından sonra Amir gelir ve onu arar. Fakat İlahi bir nida duyar ve onun ahir zamanda Mehdi olarak zuhur edeceğini söyler. Medine-yi Münevvere'de İmam Zeynelabidin ile buluşması söylenir. O da Medine'ye gider ve İmam'ın hizmetinde bulunur. Hizmeti bitince Yezit'i öldürür. Sonra yetmiş iki sahib-i zuhur yani intikamcıdan birincisi olan Muhtar, Yezit'ten sonra onun yerine geçen Mervan'ı öldürür. Son sahib-i zuhur Ebu Müslim Horasani İmam Zeynelabidin'den name-i biat alır. Bu sayede tüm imamların intikamını almış ve dünyayı İslam nuru kaplamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, H. 1206' da (M. 1792) dünyaya gelmiş Nevruz b. İsa ve ona ait *Manzûme-i Kissa-i Kerbelâ* adlı mesnevi tanıtılmıştır.

Kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan, 19. yüzyıl şairlerinden Nevruz b. İsa'nın eserinden hareketle Adana'da doğduğunu ve memleketinin de burası olduğunu öğrenmekteyiz. Yine şair hakkında bilgi edinebildiğimiz tek kaynak olan *Manzûme-i Kissa-i Kerbelâ*' da adının Veli, mahlasının Nevruz ve Tekellümcüoğlu olduğu görülmektedir. Bir süre gurbete gidip bir tekkede eğitim almış, bir pîre intisap etmiş ve tasavvuf ile ilgilenmiştir. Gurbete gittiği yer ise Malatya'dır. Yine kendi ifadesiyle Hz. Peygamber soyundan gelen bir seyit ve bir hafızdır. Ayrıca ilm-i nücûm ve remille de ilgilenmiştir. Caferî mezhebine mensup olan Nevruz b. İsa, eserinde Hz. Ali ve ehl-i beyt sevgisini, on iki imama olan bağlılığını, Hz. Peygambere olan hürmetini sıklıkla dile getirmektedir.

Tek nüshası Milli Kütüphanede 06 Hk 5044/1 numaralıda bulunan eser, H. 8 Zilhicce 1231 tarihinde yani M. 30 Ekim 1816'da tamamlanmıştır. Şairin diğer eserleri ise Milli Kütüphane 06 Hk 5044/3 arşiv numarası ile kayıtlı *Velâyet-nâme-i İbrâhîm Edhem* ve yine Milli Kütüphanede 06 Hk 5044/2 arşiv numarası ile kayıtlı *Manzûme-i Kissa-i Yûsuf ile Züleyhâ*' dır.

5044 olan arşiv numarasına bakıldığında *Manzûme-i Kissa-i Kerbelâ* adlı eserin nüshasının yazarın eserlerinin bir arada olduğu bir mecmua olduğu görülmektedir. *Manzûme-i Kissa-i Kerbelâ* adlı eserin nüshasının kahverengi meşin kaplı karton bir cildi vardır. Yaprak kenarları yıpranmış, lekelidir. Birinci yaprak yırtıktır ve bir kısmı kopmuştur. Şirazesini kısmen bozuktur. Şairin tam adı ikinci risalenin sonundan tespit edilmiştir (224b'de). Manzumenin adı ise konusundan çıkartılmıştır. Eserin başı eksiktir. Arkasında Peygamberimizin kabrinin hadimi Şeyh Ahmed'den rivayet edilen bir hikaye vardır. Eserin özelliği şöyledir:

Konu: İslâm Dini-Hazreti Muhammedin Ailesi, Ehlibeyt
 Dili: Türkçe
 Bulunduğu Yer: Millî Kütüphane-Ankara
 Koleksiyon Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi
 DVD Numarası:1473
 Ölçü: 217x157 mm.
 Yaprak: 1a-137b
 Satır: Değişik
 Yazı Türü: Nesih Kırmısı
 Kağıt Türü: Arslan ve harf filigranlı (<https://www.yazmalar.gov.tr>, 30.12.2019).

Manzûme-i Kissa-i Yûsuf İle Züleyhâ'nın kahverengi meşin kaplı karton bir cildi vardır. Yaprakları lekelidir. Şairin tam adı olan *Nevruz b. İsa Adana'vî* eserin hatimesinden tespit edilmiştir (224b). Manzumenin adı ise konusundan çıkartılmıştır. Eserin başı eksiktir. Arkasında yine müellife ait nasihatname vardır. Eserin özelliği şöyledir:

Müstensih: Müellif Hattı
 Konu: İslâm Dini-Kısas-ı Enbiya
 Dili: Türkçe

İstinsah Tarihi: Hicri (Miladi) 1231 (1815)

Bulunduğu Yer: Millî Kütüphane-Ankara

Koleksiyon Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

DVD Numarası:1473

Ölçü: 217x157 mm.

Yaprak: 140a-224b

Satır: Değişik

Yazı Türü: Nesih Kırmacı

Kağıt Türü: Arslan ve harf filigranlı (<https://www.yazmalar.gov.tr>, 30.12.2019).

*Velâyet-nâme-i İbrâhîm Edhem'*in de kahverengi meşin kaplı karton bir cildi vardır. Yaprakları lekelidir. Şairin tam adı bir önceki manzumenin hatimesinden tespit edilmiştir (224b'de). Eserin özelliği şöyledir:

Konu: İslâm Dini-İslâm Uluları Biyografileri

Dili: Türkçe

Bulunduğu Yer: Millî Kütüphane-Ankara

Koleksiyon Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi

DVD Numarası:1473

Ölçü: 217x157 mm.

Yaprak: 228b-259a

Satır: Değişik

Yazı Türü: Nesih Kırmacı

Kağıt Türü: Harf ve şapka filigranlı (<https://www.yazmalar.gov.tr>, 30.12.2019).

Çalışmamıza konu olan *Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ* adlı mesnevi, Hz. Hüseyin'in ve yanındakilerin Kerbelâ'da şehit edilmesini oldukça hüzünlü bir şekilde anlatmaktadır. Edebî değer olarak üst seviyede sayılamayacak mesnevi, İslam tarihi açısından toplumsal ve siyasal birçok sonucu olan bu trajik olayı sanat yapmaktan çok samimi bir şekilde ifade etmeyi amaçladığından sade, anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Hz. Peygamberin Medine'ye hicretiyle başlayıp dört halife dönemine de değinilen eserde asıl konu olan Kerbelâ hadisesi ve burada yaşananlar tarihi sırasına uygun olarak anlatılmış, arada anlatılan bazı hikayelerle Hz Ali ve Hz. Hüseyin gibi İslam tarihi açısından oldukça önemli olan tarihi şahsiyetler bu hikayeler sayesinde menkıbevi birer hüviyete büründürülmüştür.

Kaynaklar

- Çağlayan, B. (1997). *Kerbelâ Mersiyeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, M. (2012). Kadîmî'nin Kerbelâ Mersiyeleri. *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic*, Volume 7/1, s. 705-725.
- Fığlalı, E. (2001). İsnâaşeriyye. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, C. 23, s. 142-146.
- Güngör, Ş. (2003). Maktel-i Hüseyin. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, C. 27, s. 456-457.

- İsen, M. (2004). Mersiye. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, C. 29, s. 218-219.
- İsen, M. ve dğr. (2006). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Kaçar, M. (2016). *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. Özer Şenödeyici (Ed.), *Klasik Türk Edebiyatında Kafiye* (s.37-53). İstanbul: Kesit.
- Pala, İ. (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şahin, H. (2014). Selçuklu ve Erken Osmanlı Döneminde Vefâiyye Tarikatı. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 70, s. 39-54.
- Tatçı, M. (1998). *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Toprak, M. (2004). Mersiye. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, C. 29, s. 215-217.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları

